

Pyhän muunnelmat

Ateistisen henkisyysden ulottuvuuksia uudella vuosituhannella

HENKISYYDEN MUUTTUVAT MUODOT

Ateismi ja henkisyys mielletään usein toisilleen vastakkaisiksi asioiksi ja henkisyysden tai hengellisyysden kuuluvan teismiin ja uskontojen piiriin. Kuitenkin 2000-luvulla länsimaissa on tullut yhä enemmän esiin sellaisia henkisyyskäsityksiä, jotka keskittyvät liikkeitä ja kirjoja, joissa painotetaan myös ateismia.¹ Näissä ydinajatus on, että moraalinen ja täysipainoinen henkinen elämä sekä siihen liittyvät merkitykselliset kokemukset eivät edellytä uskoa jumaliin tai muuhun yliluonnolliseen. Esimerkiksi Lontoossa avattiin tammikuussa 2013 uskonottomille suunnattu ”ateistien kirkko”, jonka seremoniaan voi kuulua puheita, yhteislauluja, tieteellisten teorioiden esittelyä, fantasiakirjallisuuden lukemista sekä elämän ihmeellisyyden ja kuoleman lopullisuuden pohdiskelua.²

Ateistisen henkisyyskäsityksen ohella esiin on tullut myös monia perinteisistä institutionaalisista uskonnoista irtaantuneita sekulaareja – muttei välttämättä eksplisiittisesti ateistisia – henkisiä liikkeitä. Niiden painotus voi olla esimerkiksi joogassa, meditaatiossa, rukouksessa tai globaaleissa ympäristökysymyksissä. Ursula Kingin mukaan jotkut näistä sekulaari-

reista liikkeistä ovat uskonnoille myötämielisiä, ja niissä voidaan hyödyntää perinteisten uskontojen oppeja kuitenkin niitä uudelleen tulkiten. Toiset liikkeet taas saattavat olla selkeästi uskonnonvastaisia, ja niissä keskitytään esimerkiksi ihmisen minuuden kehittämiseen viimeaikaista psykologista tietoa ja psykoterapeuttisia harjoituksia apuna käyttäen.³

-
- 1 Ateistista henkisyyskäsitystä edustaviksi liikkeiksi voidaan lukea esimerkiksi Center for Naturalism, Spiritual Naturalist Society, World Pantheist Movement sekä Center for Spiritual Atheism. Ateistista henkisyyskäsitystä edustavia teoksia ovat muun muassa Dawkins 2000; Solomon 2002; Comte-Sponville 2006; Antinoff 2009; Maisel 2009; Batchelor 2010; Fausnight 2010; Flanagan 2011; Rue 2012; de Botton 2012.
 - 2 Wheeler 2013. Seurakunnan nimi on The Sunday Assembly.
 - 3 Ks. King 2008, 14–15, 19–21. Viime vuosina on puhuttu esimerkiksi tietoisuustaidoista (mindfulness), jotka ovat buddhalaisesta meditaatiosta vaikutteita saaneita kognitiivisia psykoterapiamenetelmiä, mutta joissa ei sitouduta mihinkään uskonnolliseen oppiin. Menetelmän keskeisin kehittäjäahamo on ollut lääketieteen emeritusprofessori Kabat-Zinn.

Ateistisen ja sekulaarin henkisyysden kasvaminen osoittaa, ettei henkisyys välttämättä ole katoamassa mihinkään, vaikka jumalausko ja uskonto perinteisessä mielessä menettäisivätkin länsimaissa merkitystään.⁴ Tämä on ymmärrettävää, jos henkisyys mielletään ihmisen varsin yleisinhimilliseksi tarpeeksi kehittää itseään, kokea ylevöittäviä kokemuksia ja löytää syvempi merkitys elämälle. Tällöin henkisyysden ilmenemismuodot muuttuvat vastaamaan vallitsevia maailmankatsomuksellisia käsityksiä, joiden suunta näyttäisi tällä hetkellä olevan ainakin joissakin länsimaissa yliluonnollisesta pois päin.⁵

Artikkelimme tehtävänä on analysoida, mitä ateistisella henkisyydellä tarkoitetaan 2000-luvun länsimaaisessa kontekstissa, millaisia käytännön muotoja se saa ja mikä on sen suhde perinteisiin uskontoihin. Kuvaamme aluksi, mitä tässä artikkelissa tarkoitamme ateismilla ja henkisyydellä. Tämän jälkeen esittelemme joitakin ateistista henkisyyttä edustavia liikkeitä ja henkilöitä ja nostamme esiin niissä esiintyviä uskontoja muistuttavia piirteitä. Lopuksi esitämme esimerkkeihimme nojaten yleisiä huomioita ateistisen henkisyysden luonteesta ja tulevaisuudennäkymistä.

ATEISMIN JA HENKISYYDEN MÄÄRITELMÄT JA TUTKIMUKSEN RAJAT

Vaikka ateistista henkisyyttä käsitteleviä teoksia julkaistaan jatkuvasti ja aiheesta käydään keskustelua, on sen systemaattinen tutkimus ollut vähäistä.⁶ Yksi syy tähän voi olla se, että ateistinen henkisyys niin kokemuksellisenä kuin tutkimuksellisenäkin todellisuutena on uudessa muodossaan vasta kehityksessä.⁷ Ateismi, sekularismi sekä uskonnollisuuden ilmiöiden muutokset sitä vastoin ovat olleet jo pidempään tutkijoiden kiinnostuksen kohteena.⁸ Samoin henkisyttä/hengellisyyttä on tutkittu monen eri tieteenalan piirissä, kuten esimerkiksi teologiassa, hoitotieteessä, sosiaalitieteissä, uskontotieteessä ja filosofiassa.⁹ Kuitenkin ateismin ja henkisyysden tutkiminen yhdessä – ateistisena henkisyysnä tai kääntäen henkisenä ateisminä – näyttäytyy ongelmallisena. Tutkijoilla ei esimerkiksi ole yksimielisyyttä siitä, mitä näillä käsitteillä tarkoitetaan.

Ateistisen henkisyysden tutkimuksen keskeinen ongelma liittyy ateismin ja henkisyysden määrittelyyn. Kysymys on pitkälti siitä, miten ja millä perusteella tutkimusaineisto rajataan. Yksi tapa valita aineisto on käyttää perusteena kirjoittajien ja liikkeiden omaa terminologiaa. Toisin sanoen voimme tarkastella niitä aineistoja, joissa esiintyvät termit ateismi ja henkisyys. Tämä vaikuttaa melko turvalliselta strategialta, mutta sen kääntöpuolena on, että tarkastelun ulkopuolelle voi jäädä aineistoa, joka sisältää piirteitä sekä ateismista että henkisydestä – kirjoittajat eivät vain ole syystä tai toisesta käyttäneet tätä terminologiaa. On myös mahdollista, että tämä valintaperuste johtaa sellaisen aineiston pariin, joka ei edusta muiden tutkijoiden käsitystä aiheesta. Kuten Teemu Taira on tuonut esiin, ateismia ja henkisyttä saatetaan käyttää kirjojen otsikoissa markkinointisyistä, koska sekä ateismi että henkisyys ovat nykyisin myyviä aiheita.¹⁰

Toinen vaihtoehto on lähteä liikkeelle ateismin ja henkisyysden määrittelyistä, mikä on filosofiselle käsitteanalyysille tyypillisempi työskentelytapa. Tarkoituksena ei ole välttämättä etsiä absoluuttisia määritelmiä kyseisille käsitteille vaan asettaa tutkimukselle jonkinlainen alustava ja hypoteettinen käytännön työ ohjaava kehikko, jonka avulla voi ryhtyä kartoittamaan aineistoa. Käsitteanalyysi voi siten toimia Ari Peuhun esittämän ”metodologisen operationalismin” hengessä.¹¹

Oma metodimme on yhdistelmä kahdesta edellisestä. Olemme valinneet aineistoksi pääasiassa tekstejä, joissa eksplisiittisesti puhutaan ateismista tai henkisydestä. Kuitenkin on ollut perusteltua lukea ateistiseksi henkisyudeksi myös sellaisia liikkeitä ja kirjoittajia, jotka eivät suoraan puhu ateismista tai henkisydestä, mutta joilla näyttää olevan muiden ateistisen henkisyysmuotojen kaltaisia piirteitä. Esimerkiksi uskonnollinen naturalismi ei sisällä kumpaakaan termeistä ateismi tai henkisyys, mutta se muistuttaa muita ateistisen henkisyysmuotoja.¹² Onkin huomattava, että aineistossamme naturalismia ja ateismia käytetään vaihtelevissa ja (ainakin osittain) sisäkkäisissä merkityksissä.

Ateismin ja naturalismin suhteen voi tutkimuksen näkökulmasta ymmärtää karkeasti ottaen seuraavasti. Ateismi viittaa todellisuuskäsitykseen

ilman jumalolentoja, mikä voi yksilön kohdalla näyttäytyä esimerkiksi jumalauksen puutteena (heikko ateismi), suorana epäuskona jumaliin (vahva ateismi), välinpitämättömyytenä jumalauksomuksiin liittyviä kysymyksiä kohtaan ja/tai pidättäytymisenä jumalaukseen liittyvästä keskustelusta (agnostisismi).¹³ Jumalia, joilla yleensä viitataan uskontojen tai filosofien kuvauksiin yli-luonnollisista toimijoista, ei siis ajatella olevan reaalisesti olemassa tai niiden olemassaoloon ei oteta kantaa. Jumalauksomuksiin liittyvä asenne tai sen puute on kuitenkin vain yksi osa naturalistista maailmankuvaa ja -katsomusta.¹⁴

Naturalismin voi tässä ymmärtää ontologisen monismin muodoksi, jossa todellisuuden katsotaan olevan täysin luonnollinen, ei-luotu ja kausaalisesti suljettu kokonaisuus. Painotamme aineiston valinnassa juuri tämän kaltaisia naturalismiin pohjautuvia maailmankatsomuksia, joihin kirjoittajat itse viittaavat useimmiten joko ateismin tai naturalismin käsitteillä. Käytännössä esimerkkinä sitoutuvat tieteeseen todellisuuden parhaana selittäjänä.

Henkisyiden ja uskonnon merkityssisällöt voidaan samoin ymmärtää olevan lähellä toisiaan – myös naturalistisessa kontekstissa. Naturalistinen maailmankatsomus rakentuu lähinnä ontologisista uskomuksista ja näihin liittyvistä epistemologisista periaatteista, mutta henkilön elämässä voi lisäksi olla monia sellaisia ulottuvuuksia, jotka on tyypillisesti mielletty uskonnollisiksi. Esimerkiksi Ninian Smart kuvaa uskontoja seitsemän ulottuvuuden kautta. Näitä ulottuvuuksia ovat rituaalinen, kokemuksellinen, myyttinen, opillinen, eettinen, yhteisöllinen ja materiaalinen.¹⁵ Naturalismiin sitoutuneesta ateistisesta henkisyudesta voi löytää näitä kaikkia ulottuvuuksia sillä edellytyksellä, että monistinen/panteistinen maailmankuva ilman uskoa ylliluonnolliseen luetaan opinkaltaiseksi elementiksi ja tieteen selitysmallien (esimerkiksi alkuräjähdysteorian ja evoluutioteorian) katsotaan hoitavan samaa ontologisiin peruskysymyksiin (kuten universumin ja ihmisen syntyyn) vastaavaa selitystehtävää kuin myytit uskonnoissa.

Naturalismi maailmankatsomuksena ja ateismin yhtenä osana ei asetakaan merkittäviä rajoja sille, millaisia uskonnollisuuteen liittyviä piirteitä

henkilön elämä sisältää. Periaatteessa naturalistisen ateistin on mahdollista olla vaikkapa spinozalainen panteisti tai ateistinen teologi, hän voi harjoittaa

4 Ks. Heelas et al. 2005, 2.

5 Ks. esim. Norris & Inglehart 2004, 90, 108, 217–219; Smith 2012, 1–6; KTK 2011, 43–46; WIN 2012.

6 Tässä artikkelissa olemme käyttäneet tutkimuslähteenä lähinnä Sillforsin katsausta ateistisesta henkisyudesta sekä artikkeleita Schnell & Keenan 2013 ja Taira 2012.

7 Taira 2012, 399. On huomattava, ettei ateistinen henkisyys, jos se tulkitaan ei-teistiseksi pyhyiden ja merkityksellisuuden etsinnäksi, ole mikään uusi ilmiö. Onhan olemassa ei-teistisiä uskontojakin, kuten buddhalaisuus ja jainalaisuus.

8 Sekularisaatiosta ks. esim. Bruce 2002; 2011; Heelas et al. 2005; King 2008 ja ateismista Martin 2007; Hyman 2010.

9 Henkisyiden ja hengellisyiden tutkimuksen eri näkökulmista ks. esim. Kotila 2003; Cottingham 2005; Solomon 2002; Tanyi 2002; Paley 2006; Streif & Hood 2011; Heelas et al. 2005. Henkisyiden tutkimukselle on myös omia tutkimuskeskuksia esimerkiksi Hullin ja Duken yliopistoissa sekä kattojärjestö British Association for the Study of Spirituality. Yksi sekulaarin henkisyiden monitieteellistä tutkimusta edustava keskus on 1990-luvulla perustettu Centre for the Study of Implicit Religion and Contemporary Spirituality (CSIRCS), joka julkaisee lehteä *Implicit Religion*.

10 Taira 2012, 388.

11 Peuhun mukaan tämän kaltainen naturalistinen käsitteanalyysi toimii apuvälineenä tutkimuksen alkuvaiheessa, jolloin käytössä olevien käsitteiden selkeä määrittely ja niiden keskinäisten suhteiden kuvaaminen ohjaavat tutkimusongelmien ja hypoteesien muodostamista. Olennaista on, ettei käsitteitä pidetä universaaleina tai apriorisina eli niille ei pyritä etsimään riittäviä ja välttämättömiä ehtoja missään pysyvässä mielessä. Peuhu 1997, 51–52.

12 Uskonnollinen naturalismi viittaa pohjoisamerikkalaiseen pragmatistiseen, metafysisen teismen kieltävään naturalistisen henkisyiden perinteeseen. Ks. Stone 2008, 1–4.

13 Ks. Martin 2007, 221. Ateismin määrittelystä ks. myös Vainion ja Visalan artikkeli tässä numerossa.

14 Maailmankuvan, maailmankatsomuksen ja elämäntutkimuksen eron voi ymmärtää siten, että maailmankuva sisältää henkilön käsityksen todellisuuden luonteesta (metafyysikka/ontologia), maailmankatsomus sisältää lisäksi sekä epistemologisia periaatteita (mikä on paras tapa hankkia tietoa todellisuudesta) että henkilökohtaisempia normatiivisia näkemyksiä (moraalinen koodisto) ja elämäntutkimus kattaa edellisten lisäksi myös toiminnallisia ulottuvuuksia, joiksi esimerkiksi uskonnollisuus tai henkisyiden harjoittaminen voidaan laskea. Ks. esim. Niiniluoto 1984, 86–87.

15 Smart 1996.

16 Ks. myös Schnell & Keenan 2013, 102–103.

ymmärrettäväksi ateistisen henkisyden käytön tutkimuksellisenä kattokäsitteenä.

Esittelemme seuraavaksi muutamia ateistista henkisyttä edustavia liikkeitä ja henkilöitä. Kingin sekularistisen henkisyden luokittelua myötäillen jaottelemme esimerkkiaineistomme sen mukaan, onko niiden kanta (monoteistisiin) uskontoihin kriittinen vai myönteinen. Tämä jako näyttää olevan yksi ateistisen henkisyden sisäisen monimuotoisuuden selvimpiä eroja, vaikka se ei olekaan jakoperusteena tyhjentävä. On esimerkiksi mahdollista, että ateistisesta henkisydestä esiintyy muotoja, jotka ovat neutraaleja suhteessa uskontoon tai jotka ovat jossain suhteessa myönteisiä ja jossain kielteisiä. Pyrkimyksenämme on nostaa tapauksista esiin edellä mainittuja henkisyden elementtejä ja tätä kautta rakentaa perheyhtäläisyyteen perustuvaa ateistisen henkisyden mallia.

USKONTOKRIITTINEN ATEISTINEN HENKISYYS

Nykyisen globaalin uutisoinnin aikana uskontokriittistä mielialaa ja ateismia ovat nostattaneet muun muassa islamismien ja islamistisen terrorismin, amerikkalaisen kristillisen fundamentalismin sekä eri kirkkokuntien pedofiiliaskandaalien kaltaiset tekijät.²⁵ Ateismia ja uskontokriittisyyttä on myös helppo levittää esimerkiksi sosiaalisessa mediassa ja internetin keskustelupalstoilla. 2000-luvulla esillä onkin ollut paljon taistelevan uskontokriittistä ateismia. Myös osa ateistisen henkisyden muodoista asemoi itsensä selvästi uskontojen ulkopuolelle. Tällaisessa ateistisessä henkisydessä on olennaisesti mukana kritiikki sekä kilpailu tai taistelu uskontojen maailmankuvaa tai käytäntöjä vastaan. Usko yliluonnolliseen ja etenkin monoteistiset uskonnot nähdään tyyppillisesti haitallisina ja naturalistinen maailmankuva vastaavasti hyödyllisenä, koska sen katsotaan kuvaavan universumia totuudenmukaisesti.

Yksi esimerkki uskontokriittisestä naturalistisesta henkisestä liikkeestä on Center for Naturalism (CN). Liike pyrkii osoittamaan sen omat naturalistiset opetukset teistisiä näkemyksiä paremmiksi, ja sen tarkoituksena on lisäksi tarjota henkisesti kattava naturalistinen maailmankatsomus vaihtoehdoksi

yliluonnolliselle uskonnolliselle katsomukselle.²⁶ Liikkeen mukaan naturalistinen henkisyys on uskonnollista hengellisyyttä johdonmukaisempaa ja helpompaa, koska naturalismi on ontologisesti monistista (vain aine/energia on olemassa) eikä siten sisällä uskontojen dualistisia ongelmia.²⁷ Liikkeen motto onkin ”luonto riittää” ja sen internetsivustolta löytyy esimerkiksi Spirituality Without Faith -osio, joka käsittelee henkisyttä ilman uskoa yliluonnolliseen.²⁸

- 17 Yrityksiä ateististen henkisten yhteisöjen tai kirkkojen perustamiseen on tosin ollut jo pitkään. Esimerkiksi ranskalainen positivistti Auguste Comte (1798–1857) perusti ”ihmisyden uskonnon”. Liikkeessä palvottiin ihmisyttä ja pidettiin pyhimyksiä ihmiskuntaa edistäneitä neroja. Comten uskonto ei juuri saanut kannatusta länsimaissa, mutta se levisi Brasiliaan, jossa se toimii edelleen. Ks. Lamont 1997, 47–48.
- 18 Ks. Comte-Sponville 2006; Dawkins 2000; Maisel 2009.
- 19 Ks. Rautaniemi 2010, 14–15, 23.
- 20 Filosofit William Alstonin teoreettinen malli uskonnoiksi tekevästä piirteistä pyrkii samalla tavalla välttämään riittävien tai välttämättömien ehtojen rakentamista. Ks. Martin 2007, 218.
- 21 Ks. Heelas 2007, 1; Rautaniemi 2010, 19–22. Heelas et al. (2005, 5–6) käyttävät uudesta yksilöä painottavasta uskonnollisuudesta/henkisydestä termejä ”subjektiviivinen elämä -henkisyys” (subjective-life spirituality) ja ”elämä uskontona” (life as religion).
- 22 Schnell ja Keenan 2013, 101–102.
- 23 Schnell & Keenan 2013, 104.
- 24 Perheyhtäläisyys viittaa Ludwig Wittgensteinin filosofiseen kielipeliteoriaan. Ajatuksena on, että olioilla nähdään olevan toisiaan muistuttavia ominaisuuksia mutta niin, etteivät kaksi oliota koskaan ole ominaisuuksiltaan identtisiä vaan ne muodostavat toisten olioiden ominaisuuksien kanssa jatkumon. Tämän jatkumon piiriin kuuluvia olioita voidaan sitten kutsua jollakin valitulla kattokäsitteellä. Ks. esim. Matar 2009. Ateismi-käsitteestä ja perheyhtäläisyyksistä ks. myös Smart 2011.
- 25 Ks. esim. Beattie 2007, 1; Harris 2007.
- 26 CN 2013a.
- 27 Yksi perinteinen dualismin ongelma on selittää, miten eri substanssit voivat olla vuorovaikutuksessa keskenään. Center for Naturalism -liikkeessä ajatellaan, että dualistinen ajattelu synnyttää substanssien hierarkian, jossa henkinen (ihmisessä sielu) arvotetaan ikuisena ja muuttumattomana materiaalista (ruumis) korkeammalle ja saa ihmiset toivomaan ei-materiaalisen maailman tulemistä. Naturalismin katsotaan tarjoavan paremmat mahdollisuudet emotionaaliseen tyytyväisyyteen sekä älyllisesti rehelliseen ja yhtenäiseen maailmankuvaan, koska ihmiset voivat keskittyä nykyhetkeen ja ympäröivän maailman parantamiseen. CN 2013b.
- 28 CN 2013a; 2013b.

Toinen esimerkki uskontokriittisestä ateistisestä henkisyydestä on World Pantheist Movement (WPM). Tämä liike edustaa tieteellistä tai naturalistista panteismia erotuksena materiaalisen maailman ulkopuolisiin asioihin uskovasta idealistisesta tai dualistisesta panteismista. Liikkeen tarkoitus on tarjota henkisyyden muoto sellaiselle nykyajan ihmiselle, joka ei usko jumaliin, sieluun tai kuolemanjälkeiseen elämään.²⁹ Liikkeessä näkyy selvästi kriittinen asenne perinteisiä (monoteistisiä) uskontoja kohtaan, joita pidetään muinaisten maanviljelys- ja keräilykulttuurien aikana syntyneinä taikauskoina uskomusrakennelmina. Näiden uskontojen seuraaminen nykyaikana aiheuttaa liikkeen mukaan vakavia haittoja, koska a) niiden opetukset ovat jälkeenjääneitä (niissä ei esimerkiksi oteta riittävästi huomioon luonnonsuojelua tai miesten ja naisten tasa-arvoa), b) ne vaativat uskoa yliluonnolliseen ja tapahtumiin, jotka ovat tieteen valossa mahdottomia, ja c) niissä luovutaan järjestä, mikä estää näkemästä todellisuutta sellaisena kuin se todella on: materialistisena kokonaisuutena, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen.³⁰

Vielä World Pantheist Movement -liikettä selvemmin uskontokriittistä ateististä henkisyyttä edustavat tietyt uusateistit. Uusateismilla viitataan angloamerikkalaiseen 2000-luvulla syntyneeseen erittäin uskontokriittiseen ateistiseen ilmiöön, joka pohjautuu vahvasti luonnontieteeseen. Sen keskeisiä kansainvälisiä edustajia ovat Richard Dawkins, Sam Harris, Daniel Dennett, Christopher Hitchens ja Victor J. Stenger. Uskontojen yliluonnolliset opit ovat yleisesti ottaen uusateistien mukaan paitsi vääriä myös ihmiskunnalle haitallisia. Siksi niitä vastaan on taisteltava. Esimerkiksi Dawkins sanoo: ”Hyökkään Jumalaa, kaikkia jumalia, mitä tahansa ja kaikkea yliluonnollista vastaan, riippumatta siitä missä ja milloin ne on keksitty tai keksitään.”³¹

Uusateismi sisältää myös henkisempää ainesta, jossa esimerkiksi ylistetään panteistisesti luontoa sekä käsitellään eettisyyttä, onnellisuutta, mystisiä kokemuksia ja meditaatiota. Uusateistit näyttävät suhtautuvan varsin myönteisesti henkisyyteen – kunhan siihen ei liity uskoa yliluonnolliseen.³² Uusateismin henkisempi puoli ei silti ole juuri ollut julkisuudessa esillä, eivätkä uusateismin vastustajat

ole kiinnittäneet siihen paljoakaan huomiota. Tämä on ollut ymmärrettävää, sillä henkisyyksi ei ole uusateistien pääteema, vaan pikemminkin heidän uskontokritiikkinsä eräs sivujuonne.

Uusateistisen henkisyyden voi jakaa karkeasti kahteen luokkaan: a) tieteellis-panteistiseen, joka on eräänlaista haltioitumista luonnon ja luonnontieteen paljastamien luonnonlakien edessä, sekä b) buddhalaiseen, jossa pyritään universumin ykseysluonteen oivaltamiseen ja itsekeskeisen egon ylittämiseen meditaation kautta. Tieteellis-panteistista uusateistista henkisyyttä edustaa erityisesti brittiläinen evoluutiobiologi Richard Dawkins, joka muun muassa kirjoissaan *Unweaving the Rainbow* (2000) ja *The Magic of Reality* (2011) pyrki osoittamaan, että tieteen paljastama todellisuus on itsessään paljon taianomaisempi kuin mitkään ihmisten keksimät myytit.³³ Buddhalaista uusateistista henkisyyttä taas edustaa yhdysvaltalainen neurotieteilijä Sam Harris, joka on itse pitkäaikainen meditaation harjoittaja ja työstää parhaillaan kirjaa naturalistisesta henkisyydestä. Hänen mukaansa elämän täyttäminen myötätunnolla, rakkaudella ja ihmetyksellä eivät edellytä järjestä luopumista tai yliluonnollisten uskomuksien omaksumista.³⁴

Uskontokriittisen ateistisen henkisyyden perusta on naturalistisen monistisen maailmankuvan ja tieteen metodin korostamisessa. Todellisuutta koskeissa kysymyksissä luotetaan vain mahdollisimman objektiiviseen, (luonnon)tieteen tarjoamaan tietoon, ja tämä tieto puolestaan voi synnyttää panteistisävytteistä kunnioitusta luontoa ja elämän ihmettä kohtaan. Esimerkiksi Dawkinsin mukaan tiede on eräänlaista ”todellisuuden runoutta”, koska se vähitellen paljastaa todellisuuden oikean luonteen, ja tämä ymmärryksen lisääntyminen tekee hänen mielestään elämästä merkityksellisen. Juuri tältä pohjalta nousee Dawkinsin henkisyyden tulkinta: hän sanoo suhtautuvansa myönteisesti henkisyyteen, jos se nähdään kykyä ihmetellä universumin kauneutta, elämän moniulotteisuutta, avaruuden laajuutta ja geologisen ajan pituutta.³⁵ Lisäksi hän katsoo olevansa uskonnollinen ihminen einsteinilaisessa, maailmankaikkeuden ihmettelyä korostavassa panteistisessa mielessä, missä jumalalla viitataan syvästi arvoituksellisiin ja kunnioitusta herättäviin luonnonlakeihin.³⁶

Center for Naturalism -liike sitoutuu samalla tavoin empiriseen tieteeseen parhaana tiedon tuottamisen menetelmänä, koska tieteessä asioita tutkitaan aina suhteessa muuhun maailmaan, ja tiede on liikkeen mukaan kerta toisensa jälkeen osoittanut, että aiemmin yliluonnollisiksi mielletyt asiat ovatkin täysin luonnollisia.³⁷ Myös World Pantheist Movement -liike kannattaa vahvaa naturalismia ja pitää järkeä, empiristä evidenssiä ja tieteellistä metodia parhaina keinoina ymmärtää universumia. Se kutsuu näkemystensä kokonaisuutta tieteelliseksi panteismiksi. Järjestön internetsivujen mukaan tieteellinen panteismi pitää sisällään vahvan naturalismin ja tieteellisen metodin arvostuksen ohella myös luonnon ja universumin arvostamista ja kaikkeuden ihmettelyä, yhteenkuuluvuuden tunnetta muun luonnon kanssa, elollisten olentojen kunnioittamista ja niiden oikeuksista huolehtimista sekä elämän ja maapallon kauneudesta nauttimista. Lisäksi liike tukee uskonnollisen suvaitsevaisuuden, uskonnonvapauden ja valtiosekularismin edistämistä.³⁸

Kuten Schnell ja Keenan ovat nostaneet esiin, näkemys tämänpuoleisen pyhydestä ja elämän kunnioittaminen ovat tyypillisiä ateistiselle henkisyydelle, samoin kuin inhimillisen ymmärryksen tuoma ihmettelyn kyky. Tätä puolta myös Center for Naturalism sivuillaan korostaa. Liikkeen mukaan esimerkiksi ainetta ei tulisi ajatella ”vain” aineena, vaan suurimpana mahdollisena ihmetyksenaiheena, koska se kykenee luomaan itsestään elämän moninaisuuden ja ihmisen kaltaisen itsestään tietoisien olennon. Tämän asian syvälinen ymmärtäminen synnyttää liikkeen mukaan henkisesti merkityksellisen ykseyskokemuksen, jossa raja oman minuuden ja muun universumin välillä ylittyy. Ykseyskokemuksen nähdään heijastavan universumin todellista rakennetta, koska kaikkien asioiden välinen vuorovaikutuksellinen ykseys voidaan tieteellisesti todistaa.³⁹ Ateistisessa henkisyudessa elämän pyhyys näyttää nousevan juuri siitä, että olemassaolo käsitetään aineelliseksi ykseydeksi, jossa mikään oleva ei ole muusta erillään.

Schnellin ja Keenanin mukaan luottamus oman elämän merkityksellisyyteen ja tarkoitukseen on yksi ateistista henkisyyttä kuvaava piirre. Myös omassa aineistossamme korostuu nykyhetken ar-

vostaminen elämän merkityksellisyyden luomisessa. Esimerkiksi Center for Naturalism -liikkeessä ajatellaan, ettei maailmankaikkeudella ole mitään perimmäistä tarkoitusta tai päämäärää. Siksi nykyhetki itsessään täytyy oivaltaa riittäväksi merkityksen antajaksi. Koska elämä ei ole Jumalan valmiiksi käsikirjoittamaa, ihmisen täytyy liikkeen mukaan itse antaa sille merkitys käyttämällä esimerkiksi myötätunnon, luovuuden ja esteettisyyden potentiaalejaan. Naturalistin täytyy myös hyväksyä kaiken olemassa olevan pysymättömyys sekä siihen liittyvä kärsimys ja kuolema, koska persoonallista kuolemanjälkeistä elämää ei Center for Naturalism -liikkeen mukaan aineellisessa jumalattomassa todellisuudessa ole. Juuri kaiken väliaikaisuuden ymmärtäminen antaa nykyhetkelle ja elämälle niiden arvon.⁴⁰

Osassa uskontokriittisen ateistisen henkisyyden muodoista korostuvat myös kokemukselliset ja rituaaliset elementit, joissa saatetaan lainata aineksia esimerkiksi itämaisistä tai pakanallisista uskonto-perinteistä. Muun muassa Center for Naturalism suosii joogaa, laulamista, tanssimista ja buddhalaisia meditaatioita menetelminä, joilla tietoisuutta harjoitetaan ykseyden kokemuksen suuntaiseksi. Näitä erilaisia henkisiä menetelmiä voi liikkeen

29 Ks. Stone 2008, 10–11. WPM 2013a.

30 WPM 2013c.

31 Dawkins 2006a, 57.

32 Kun keskeiset tuusateistit (Stengeriä lukuun ottamatta) kokoontuivat vuonna 2007 yhteiseen videoituun keskusteluun uskonnoista ja ateismista, keskusteluun nousi myös henkisyys ja henkiset kokemukset. He olivat yhtä mieltä siitä, että on olemassa harvinainen kokemuksellisuuden alue, joka on transsendenttinen ja oman minuuden ylittävä. Uskonto on kuitenkin ominut tämän ihmisille täysin luonnollisen kokemuksellisuuden alueen itselleen, ja siksi siitä yleensä voidaan puhua vain suhteessa johonkin yliluonnolliseen. Ks. *Four Horsemen* 2007.

33 Ks. Dawkins 2000; 2011.

34 Ks. Harris 2007, 221; 2013a.

35 Ks. Dawkins 2000; 2011; *Digital Journal* 2010.

36 Ks. Dawkins 2006b.

37 CN 2013b.

38 WPM 2013b; 2013c.

39 CN 2013b.

40 CN 2013b.

mukaan kokeilla omaksumatta mitään traditiota kokonaan.⁴¹

Samoin monet World Pantheist Movement -liikkeen jäsenet tekevät pakanallisuudesta peräisin olevia luonnonkiertoon liittyviä rituaaleja ja meditatiivisia harjoituksia, vaikka liikkeessä ei tunnustetakaan mitään velvoittavia dogmeja tai rituaaleja. Rituaalien ja harjoitusten tarkoitus on ylistää luontoa ja maailmankaikkeutta sekä luoda yhteishenkeä, ja niiden kautta voidaan liikkeen mukaan ymmärtää ihmiselämä osana luonnon kiertokulkua ja kokea mystinen yhtyminen todellisuuteen. Ykseyskäsitys on myös liikkeen moraalisen käyttäytymisen perusta: hyvää on kaikki se, mikä edistää kytkeytymistä luontoon ja muihin ihmisiin tiedon ja rakastavan toiminnan kautta, ja pahaa kaikki tätä vastustava.⁴²

Smartin uskontoteorian valossa sekä Center for Naturalism että World Pantheist Movement -liikkeiden toimintaperiaatteita voidaan tulkita uskontoa muistuttaviksi. Esimerkiksi World Pantheist Movement -liikkeessä pyritään järjestäytymällä lisäämään yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvuuden tunnetta samalla tavoin ajattelevien kanssa (yhteisöllisyys, rituaalit), rakentamaan johdonmukaista maailmankuvaa ja siihen kuuluvaa moraaliala (oppi, etiikka) sekä tarjoamaan konkreettisia tiloja henkisyiden harjoittamiseen (materiaalinen ulottuvuus).⁴³

Eräs huomiota herättävä piirre on se, että henkiset ateistit, joilla on naturalistinen maailmankuva, kääntävät monesti katseensa itämaisiin perinteisiin, erityisesti (länsimaisesti tulkittuun filosofiseen) buddhalaisuuteen. Tämä ei ole yllättävää, koska buddhalaisuuden maailmankuvallinen aines ei sisällä ajatusta luojajumalasta tai essentiaalisesta, pysyvistä sielusta, vaan kaiken nähdään syntyvän vuorovaikutuksellisessa ykseydessä. Buddhalaisuuden käytännön harjoituksissa keskitytään tyyppillisesti kärsimyksen poistamiseen muun muassa eettisen elämän, meditaation ja myötätunnon kehittämisen kautta.⁴⁴

Harrisin mielestä idässä ovat vaikuttaneet lukuisat henkiset jättiläiset kuten Buddha, kun taas lännessä on henkisessä mielessä ”seisty kääpiöiden harteilla”.⁴⁵ Harrisin käsitys kärsimyksestä ja onnesta onkin varsin buddhalainen. Hän ajattelee, että

kärsimyksen taustalla on illusorinen käsitys itsestä, jostakin ruumiillisen yksilön taustalla toimivasta tekijästä.⁴⁶ Meditaatio on Harrisin tarjoama ratkaisu kärsimyksen ongelmaan, sillä sen avulla on hänen mukaansa mahdollista ylittää haitallisena pidetty jaottelu subjektiin (minä) ja objektiin (maailma).⁴⁷

Myös Center for Naturalism -liike lainaa buddhalaista ehdonvaraisen seuraamuksen (*pratitya-samutpāda*) käsitettä. Käsitteen kautta selvennetään naturalistisen maailmankuvan luonnetta, jossa kaiken nähdään syntyvän syy-seuraus-suhteessa jo olemassa olevasta.⁴⁸ Tällainen viittaaminen eri aatteellisiin perinteisiin kuvastaa myös edellä mainittua nykyajan henkisyydelle tyyppillistä eklektisyyttä eli erilaisten uskonnollisten ja filosofisten perinteiden valikoivaa hyödyntämistä yksilöllisessä henkisyiden toteutuksessa.⁴⁹

USKONTOMYÖNTEINEN ATEISTINEN HENKISYYS

Uskontokriittisen ateismin nousu on synnyttänyt myös sitä kritisoivaa uskontomyönteisempää ateismia, jota on kutsuttu termeillä ”ateismi 3.0” tai ”uusi uusateismi”. Termeillä viitataan siihen, että ”vanhan” ateismin rinnalle 2000-luvun alussa syntyneen uusateismin (2.0) vastapainoksi olisi nyt nousemassa ateismin kolmas muoto: uskontomyönteinen ateismi. Siinä uskontoja pidetään esimerkiksi yhteisöllisessä mielessä ihmiselle hyödyllisinä, vaikkei jumalan ja yliluonnollisen reaalisena olemassaoloon uskottaisikaan.⁵⁰

Myös tietyt ateistisen henkisyiden muodot edustavat myönteisempää suhtautumista uskontoihin. Tämänkaltaisessa ateistisessä henkisyudessa ei kilpailla (monoteistisiä) uskontoja vastaan, vaan uskontoja pidetään lähtökohtaisesti ihmisille tarpeellisia tai hyödyllisiä, ja uskontokritiikin sijaan keskitytään uskontojen positiivisiin puoliin, joita ateistitkin voivat henkisessä elämässään käyttää. Tällaista ajattelua löytyy esimerkiksi viime aikoina ilmestyneistä ateistisen henkisyiden ”opaskirjoista”, jotka näyttävät ottavan etäisyyttä nimenomaan uusateismiin ja aggressiiviseen uskontokritiikkiin.⁵¹

J. K. Fausnight puolustaa kirjassaan *Going Godless: Rediscovering Spirituality in a Material World* (2010) tieteellistä maailmankuvaa mutta käsittelee

samalla uskontoja varsin myönteisesti. Fausnightin mukaan ateismi ei ole moraalisesti tai älyllisesti ylivertainen vaihtoehto teismille – itse asiassa teismi voi olla psykologisena selviytymisstrategiana ja yhteisön tukijana jopa sekulaareja systeemejä parempi. Hän sanoo kunnioittavansa ihmisten uskoa Jumalaan ja kehottaa unohtamaan uskonnonvastaisuuden, koska uskonto kuuluu ihmisyyteen eikä siten tule katoamaan. Uskontojen eri elementit vastaavat hänen mukaansa erilaisiin inhimillisiin tarpeisiin.⁵² Hän pyrkiikin nostamaan esiin uskontojen hyviä puolia ja toteaa, että ”kaikki uskonnot ovat teitä Jumalaan, itseän, ykseyteen”.⁵³

Toinen esimerkki uskontomyönteisestä ateistisestä henkisytydestä on Alain de Bottonin kirja *Religion for Atheists: A Non-Believer's Guide to the Uses of Religion* (2012). De Botton sanoo haluavansa ohittaa paikallaan junnaavan opillisen väittelyn Jumalan olemassaolosta tai uskontojen totuusarvosta. Kirjan ydinajatus on, että uskonnot ovat kautta aikain omaksuneet itseensä kulttuurisesti ja yhteisöllisesti toimivia asioita. Uskontoja pitäisi siksi tarkastella ilman ateistista taisteluhenkä, jotta uskonnosta voitaisiin pelastaa kulttuurillisesti hyödyllisiä asioita vaikkei uskonnollisiin oppeihin enää uskottaisikaan. Kirja keskittyy ihmisen luontaisiin henkisiin tarpeisiin, joita sekulaari yhteisö ei de Bottonin mukaan kykene tyydyttämään tai tekee sen heikosti, sekä sekulaareissa länsimaisissa yhteiskunnissa oleviin ongelmiin, joita uskonto voisi auttaa ratkaisemaan. Modernin ateismin haaste onkin de Bottonin mielestä se, kykenevätkö ateistit ottamaan oppia uskonnon hyödyllisistä malleista ja luomaan niille omat uskonnottomat vastineensa.⁵⁴

Kolmas esimerkki uskontomyönteisestä ateistisestä henkisytydestä on liike nimeltä Spiritual Naturalist Society (SNS). Tämä liike pyrki yhdistämään erilaisista henkisistä traditioista tulevia ihmisiä, jotka arvostavat luonnollista maailmaa, järkeä tiedon pohjana sekä tieteellistä maailmankuvaa. Liikkeessä halutaan irrottautua uusateismin kaltaisista aggressiivisista ateismin muodoista ja pyritään yksilöiden henkisen muutoksen kautta laajempaan positiiviseen muutokseen maailmassa. Liikkeen mukaan henkisen naturalismin suosio kasvaa tulevaisuudessa, koska uskonnottomuus lisääntyy. Lisäksi ih-

misten etsiessä merkityksellistä elämää he pääsevät aiempaa paremmin käsiksi erilaisiin naturalistisiin henkisiin perinteisiin kuten antiikin naturalismiin, buddhalaisuuteen ja taolaisuuteen, joiden opetusten katsotaan olevan yhtäpitäviä tieteen kanssa. Liikkeen motto on ”onnellisuus myötätunnon, järjen ja harjoituksen kautta”.⁵⁵

Uskontokriittisten ateististen henkisytyden edustajien tavoin uskontomyönteisiä esimerkkejä yhdistää naturalistinen maailmankuva ja jonkinasteinen tiedemyönteisyys. Erotuksena kuitenkin on, että tiede nähdään henkisten tarpeiden näkökulmasta

41 CN 2013b.

42 WPM 2013c; 2013d.

43 WPM 2013a.

44 Buddhalainen ihmiskäsitys ei ole yksiselitteisesti monistinen, vaikka se kiistää minuuden pysyvyyden. Ks. Side-ritts 2011.

45 Harris 2007, 215–217.

46 Harris 2007, 191–195, 215–217; Harris 2011.

47 Ks. Harris 2007, 37–41, 186–189, 191–195; Harris 2011. Harris korostaa myös todellisuuden determinististä ykseysluonnetta: mitään ilmiötä ei voi tapahtua aiemmista syistä riippumatta eikä indeterminististä vapaata tahtoa ole olemassa. Harris pitää deterministisen maailmankuvan omaksumista vapauttavana, koska siihen sisältyy ymmärrys kaiken ykseydestä, mikä auttaa poistamaan elämästä itsekeskeisen asenteen ja suhtautumaan kaikkiin olentoihin myötätuntoisesti. Harris 2013b.

48 CN 2013b.

49 Ks. esim. King 2008, 14–15, 19–21. Schnell & Keenan 2013, 102–103.

50 Ks. Essley 2011, 6.

51 Ks. myös Taira 2012, 392–393.

52 Fausnight 2010, 7–17, 26–29, 35–40.

53 Fausnight 2010, 122.

54 Ks. de Botton 2012, 11–19.

55 SNS 2012a; SNS 2012c. Myös uskonnolliseksi naturalismiksi kutsutussa pohjoisamerikkalaisessa suuntauksessa suhtaudutaan myönteisesti uskonnollisuuteen osana ihmiselämää. Uskonnolliset naturalistit kunnioittavat uskonnollisia perinteitä ja käytäntöjä ja pitävät niitä merkittävänä yksilöiden ja yhteisöjen kokonaisvaltaista onnellisuutta lisäävinä elementteinä. Stone nostaa esiin kolme uskonnollisen naturalismin kannalta merkittävää ajattelijaa: John Deweyn, George Santayanan ja Henry Nelson Wiemanin. Uskonnollisen naturalismin historiallisina keskuspaikkoina on pidetty Columbian yliopistoa sekä Chicagon yliopiston filosofian ja teologian osastoja. Näistä erityisesti Wiemanin perinnettä seuraavat niin sanotut Chicagon naturalistit suhtautuvat myönteisesti uskonnon harjoittamiseen joko perinteisten rituaalien kautta tai kehittämällä uusia käytänteitä. Stone 2008, 5, 176.

selvästi rajallisempaan. Esimerkiksi Fausnightin mukaan universumi sisältää pelkkää materiaa ja energiaa, ja siksi naturalistinen tiede on yliverlainen todellisuuden kuvaaja, jolle uskonnonkin on alistuttava. Tieto asioiden todellisesta luonteesta on myös lisännyt kunnioitusta universumia kohtaan.⁵⁶ Fausnightin mielestä on kuitenkin virhe kuvitella, että tiede täyttäisi kaikki ihmisen tarpeet tai kykenisi kuvaamaan ihmisen kokemuksellisuuden alueen kokonaisuudessaan. Tiede ei hänen mukaansa esimerkiksi kykene tarjoamaan vastauksia surun ja tragedian – kuten lähiomaisten kuoleman – kohtaamiseen, mikä alue on perinteisesti ollut uskontojen hallussa.⁵⁷

Samoin de Bottonin kirjassa tieteen arvoa henkisyydelle käsitellään vain vähän. Sen sijaan hän keskittyy tarkastelemaan kriittisesti länsimaista individualismia sekä sekulaaria kapitalistista kulutus-kulttuuria ja sen arvoja. Hän vastustaa esimerkiksi sitä, että sekulaarien yhteisöjen julkista tilaa täyttävät mainokset samalla kun ihmisten olennaisimmat, henkiset tarpeet jäävät lähes huomiotta. Hän pitää myös viihdemaailman ja tietokonepelien tuottamia roolimalleja usein epämoraalisina. Uskonto sitä vastoin keskittyy de Bottonin mukaan henkisiin tarpeisiin ja luo moraalisen ilmapiirin, jota uskontojen tarjoamat roolimallit tukevat. Sekulaarin yhteiskunnankin tulisi hänen mielestään panostaa vastaavien moraalisten roolimallien luomiseen, jotka rohkaisisivat ystävällisyyteen ja lojaalisuuteen.⁵⁸

Toinen uskontomyönteiselle ateistiselle henkisyydelle tyypillinen piirre on aiemmin mainittu eklektisyys, mutta uskontokriittisestä ateistisesta henkisyudesta poiketen se sisältää myös monotheistiset uskontoperinteet. Esimerkiksi Fausnight esittelee kattavasti eri uskontojen hyviä puolia, joita ateistit voisivat hänen mukaansa hyödyntää omassa henkisessä elämässään. Juutalaisuudesta voidaan oppia esimerkiksi rituaalien tärkeydestä kulttuurihistoriallisen jatkumon säilyttämisessä.⁵⁹ Kristinuskosta löytyy arvokkaita näkemyksiä etiikasta, kuten ajatus anteeksiannosta sekä Paavalin käsitys ihmisten yhdenvertaisuudesta Jumalan edessä, minkä vuoksi heidän tulisi tehdä yhteistyötä ystävyyden hengessä.⁶⁰ Islam opettaa omistautumista henkiselle elämälle, vieraanvaraisuutta ja ihmisten

keskinäistä veljeyttä.⁶¹ Hindulaisuudesta voidaan omaksua ykseysajattelu, jossa kaikki olemassa oleva nähdään yhden saman perusperiaatteen, *brahmanin* ilmenemisenä.⁶² Kungfutselaisuudesta voidaan oppia vanhuksista huolehtimista ja taolaisuudelta luonnollisen sisäisen virtauksen mukaan elämistä.⁶³ Buddhalaisuus puolestaan tarjoaa lempeyttä, hiljaisuutta, meditaatiota ja sisäistä rauhaa.⁶⁴

Fausnight sanoo harjoittavansa itse meditaatiota ja painottaa sen hyötyä ateisteille, sillä meditaation kautta voi hänen mukaansa rentoutua ja saavuttaa transsendenttisen tilan, jossa koetaan yhteys universumiin.⁶⁵ Hän sanookin: ”Jos uskonnolliset rukoilevat, mitä me jumalattomat teemme? Me meditoimme.”⁶⁶ Myös de Botton pitää buddhalaisuutta yhtenä hyvänä vastalääkkeenä sekulaarien ihmisten itsekeskeisyydelle, sillä buddhalaisuus voisi hänen näkemyksensä mukaan ohjata ihmisiä pois kärsimystä aiheuttavasta itsekeskeisestä ja takertuvasta haluamisesta.⁶⁷

Spiritual Naturalist Society -liike pyrkii Fausnightin tavoin yhdistämään uskontojen – lähinnä buddhalaisuuden, taolaisuuden, panteismin, pakanallisuuden, juutalaisuuden, kristinuskon ja islamin – hyviä puolia naturalismiin ja sekulaariin humanismiin. Esimerkiksi kristinuskon arvot ovat liikkeen mukaan samankaltaiset kuin henkisen naturalismin: molemmissa pidetään olennaisina lähimmäisenrakkautta, kultaista sääntöä, anteeksiantoa, armoa ja hyväntekeväisyyttä. Buddhalaisuudesta Spiritual Naturalist Society -liike lainaa muun muassa meditaation ja pakanallisuudesta pyrkimyksen nähdä luonto kokonaisvaltaisena ykseytenä, jota ymmärtämällä voi oppia elämään hyvin.⁶⁸

Kolmas uskontomyönteisiä ateistisen henkisyyden muotoja yhdistävä elementti on rituaalien, yhteisöllisyyden ja käytännöllisen henkisen harjoituksen merkityksen korostaminen. Yleisesti ottaen henkisen elämän käytännöllinen puoli tulee näkyvämmiin esiin uskontomyönteisessä kuin uskontokriittisessä ateistisessä henkisyudessa, jossa huomio kiinnitetään enemmän maailmankuvallisiin teoreettisiin oppeihin.

Esimerkiksi de Bottonin mielestä modernia sekulaaria yhteiskuntaa leimaa aidon yhteisöllisyyden puute. Ihmiset keskittyvät ammatillisiin uriinsa toi-

siaan vastaan kilpaillen ja katsovat kodeissaan uuti-
sia maailmalla tapahtuvista kauheuksista. Tämä yh-
distelmä synnyttää de Bottonin mukaan yleistä epä-
luottamusta ja tylsäksi tekevää itsekeskeisyyttä, kun
taas kristinuskon opettaa rakastamaan ydinperhettä
laajemmin, jättämään maallisen statuksen, vallan ja
rahan sekä keskittymään hyvän tekemiseen. Uskon-
nolliset rituaalit – kuten messut – luovat hänen mu-
kaansa yhteisöllisyyttä, jossa kaikki ihmiset nöyry-
tyvät jonkin suuremman edessä ja ovat keskenään
tasa-arvoisia. De Botton esittää, että luodakseen
yhteisöllisyyttä ateistit voisivat esimerkiksi perustaa
antiikin epikurolaisten kaltaisia yhteisöjä sekä jär-
jestää yhteisiä ruokailuhetkiä – joita messutkin alun
perin olivat – sekulaareissa ”rakkaus-ravintoloissa”,
joissa ihmiset voisivat tutustua toisiinsa ilman luok-
ka- ja muita rajoja.⁶⁹

Kirjansa loppuksi de Botton ehdottaa Auguste
Comten (1798–1857) hengessä sekulaarin uskon-
non perustamista. Hänen mukaansa maallistunut-
kin yhteisö tarvitsee instituutioita, jotka hoitavat
uskonnon tehtäviä. Siksi myös sekulaareille ihmi-
sille tulisi rakentaa kirkon kaltaisia paikkoja, joissa
he voisivat hiljentyä kiireen keskellä ja keskittyä
henkisiin asioihin. De Botton kutsuu näitä paikkoja
”ateistien temppeleiksi” ja on pyrkinyt edistämään
sellaisen rakentamista Lontooseen.⁷⁰

Samoin Fausnight tuo esiin uskontojen henkis-
ten harjoitusten ja yhteisöllisyyttä luovien element-
tien merkitystä. Rukoukset, meditaatio ja rituaalit
tuovat Fausnightin mukaan varmuutta, lohtua ja
tarkoitusta elämään. Uskonnot luovat yhteisöllis-
yyttä ja tarjoavat ryhmätukea sekä erilaisia ritua-
aleja, joissa elämän tärkeimmät asiat saavat ikään
kuin yhteisön siunauksen.⁷¹ Myös Spiritual Natu-
ralist Society -liike korostaa henkisydessä nöyrää
asennetta, jossa keskitytään käytännön elämään ja
harjoitukseen eikä niinkään uskomuksiin tai teori-
oihin maailmasta. Liikkeen mukaan henkisyyden
päämäärinä ovat onnellisuus, tyytyväisyys, elämän
kukoistaminen sekä kärsimyksen poistaminen, mi-
kä onnistuu parhaiten käytännöllisellä henkisyyden
toteuttamisella. Myötätunnon katsotaan olevan
kaiken henkisyyden lähtökohtana. Myötätunnolla
tarkoitetaan ykseyden ymmärtämisestä kumpuavaa
kaiken elollisen rakastamista ja siitä huolehtimista,

mikä tekee liikkeen mukaan elämästä merkitykselli-
sen, koska tällöin ihminen elää sen mukaisesti, mikä
hänessä on luonnostaan parasta.⁷²

Toisaalta Spiritual Naturalist Society -liikkeessä
tuodaan esiin myös tarvetta laajemmalle muutok-
selle ihmisten ajattelussa, ”uutta kopernikaanista
vallankumousta”. Tällä liike tarkoittaa sitä, että ih-
miskunta voi viimeaikaisen tietoisuuden tutkimuk-
sen avulla ymmärtää, ettei ihmisen tietoisuudessa
ole mitään erityistä, vaan se on täysin luonnollinen
osa universumin aineellista kokonaisuutta. Juuri
tätä ihmisen ja universumin ykseyttä liike pitää suu-
rena ja kunnioitusta herättävänä mysteerinä.⁷³ Tie-
teen rakentaman maailmankuvan omaksuminen ja
sen muutoksiin sopeutuminen näyttääkin olevan
tyypillistä naturalismia korostavalle ateistiselle hen-
kisyydelle riippumatta siitä, suhtaudutaanko pe-
rinteisiin monoteistisiin uskontoihin kriittisesti vai
myönteisesti tai siitä, pidetäänkö tiedettä keskeisenä
osana käytännön henkisyyden toteuttamista.

56 Ks. Fausnight 2010, 14–17, 24–26, 40–43, 58, 251.

57 Fausnight 2010, 244, 251.

58 Ks. de Botton 2012, 85–93, 148–158, 197–204, 222–227,
264, 289, 296–298.

59 Fausnight 2010, 92–96.

60 Fausnight 2010, 100, 109.

61 Fausnight 2010, 116–117.

62 Fausnight 2010, 120–121.

63 Fausnight 2010, 131–132, 137.

64 Fausnight 2010, 129.

65 Fausnight 2010, 129, 217.

66 Fausnight 2010, 216. Suom. Mikko Sillfors.

67 De Botton 2012, 148–158.

68 SNS 2012b.

69 Ks. de Botton 2012, 25–38, 43–48.

70 Ks. de Botton 2012, 300–307. De Bottonin uskonto-
asenteen vastakohtaisuutta uusateismiin nähden kuvaa
hyvin se, että esimerkiksi Dawkins nousi julkisesti vas-
tustamaan de Bottonin ateistisen temppelin projektia.
Dawkinsin mukaan ateistit eivät tarvitse temppeleitä ja
kehotti de Bottonia laittamaan rahansa ei-uskonnollisten
koulujen rakentamiseen, joissa opetettaisiin järkiperäis-
tä, skeptistä ajattelua. Tähän vuorostaan de Botton vas-
tasi, että ateistinen temppeli on juuri sopivaa vastamyrk-
kyä Dawkinsin edustamalle aggressiiviselle ja tuhoavalle
ateismille. *Iltasanomat* 2012; *Guardian* 2012.

71 Fausnight 2010, 35–40.

72 SNS 2012b; 2012d; 2012e.

73 SNS 2012f.

YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Edellä annetut esimerkit kattavat vain pienen osan ateistisesta henkisyudesta, joka kokonaisuudessaan on vielä enimmäkseen tutkimatonta aluetta. Tutkimusta hankaloittavat ateismi- ja henkisyys-termien moninainen käyttö ja aineiston hajanaisuus. Käyttämämme aineistojen pohjalta 2000-luvun ateistisesta henkisyudesta voidaan kuitenkin löytää ainakin seuraavan kaltaisia ominaisuuksia ja yhteisiä piirteitä.

Ensinnäkin erilaisia ateistisen henkisyyden muotoja yhdistää pohjautuminen naturalismiin ja tieteeseen; niiden mukaan on olemassa vain luonnollinen universumi, jonka olemusta tiede vähitellen paljastaa laajentaen samalla ihmisen perspektiiviä omaan olemassaolonsa. Toinen yhteinen piirre on keskittyminen tähän maailmaan ja nykyhetkeen, mikä onkin ymmärrettävää, koska mitään muuta todellisuuden tasoa ei ajatella olevan olemassa.

Kolmanneksi ateistista henkisyyttä luonnehtii sitoutumattomuus mihinkään yksittäiseen uskontoon tai kulttuuriin, mistä seuraa eklektinen menetelmien ja opetusten runsaus. Esimerkiksi panteismi, buddhalaisuus tai ykseysajattelu ovat erityisen usein osana ateistista henkisyyttä, mutta vaikutteita on otettu myös muista uskonnoista ja esimerkiksi antiikin filosofiasta. Meditaatio on yleisesti arvostettu itsensä kehittämisen metodi. Etiikassa korostuvat ykseysajattelun mukaisesti esimerkiksi myötätunto ja rakkaus onnellisen henkilökohtaisen ja yhteisöllisen elämän rakentajina.

Neljänneksi ateistisen henkisyyden eri muodoissa näyttää korostuvan henkilökohtainen kokemus. Lähes kaikissa ateistiseen henkisyteen liittyvissä kuvauksissa on subjektiivisia mystisiä vivahteita ja niistä löytyy esimerkiksi Abraham Maslowin huippukokemuksille antamia piirteitä, kuten ykseys, egokeskeisyydestä luopuminen sekä reaali maailman ja elämän kokeminen suureksi ja ihmeelliseksi.⁷⁴ Ateistinen henkisyys tuleekin henkilökohtaista kokemista korostaessaan osittain lähelle new age -henkisyyttä. Tämä on yhdenmukaista Heelasin käsitykselle, jonka mukaan länsimaaisessa henkisyudessa ja uskonnollisuudessa korostuvat nykyään yksityisyys ja sisäisen pyhyyden kokemisen tavoittelu. Schnell ja Keenan määrittelevät ateistisen hen-

kisyyden immanentiksi pyhyyden etsinnäksi, mikä vastaa tulkintamme mukaan aineistostamme esiin nousutta nykyhetken ja universumin ihmeellisyyden korostusta pyhyyden kokemusten taustalla.

Viidentenä piirteenä voi nostaa esiin eksistentiaalisiin kysymyksiin, kuten kuolemaan, liittyvien tunteiden käsittelyyn, mikä nähdään usein tieteellisen maailmankuvan ulkopuolisena ulottuvuutena. Kuudenneksi useissa ateistisen henkisyyden muodoissa painotetaan yhteisöllisyyden merkitystä sekä myös rituaalista ja materiaalista ulottuvuutta, mistä kertoo esimerkiksi ateistisen seurakunnan perustaminen. Lisäksi monissa esimerkeissämme näkyy normatiivinen piirre eli henkisyys nähdään onnellisuuden ja täysipainoisen, moraalisen elämän tärkeänä tai välttämättömänä elementtinä.

Ateistinen henkisyys sisältää siten valtaosan Smartin nimeämistä uskontojen ulottuvuuksista. On kuitenkin huomattava, että edellä mainitut piirteet eivät esiinny samassa suhteessa eri ateistisen henkisyyden edustajilla, eikä mikään niistä ole sinällään välttämätön, vaan kyseessä on sekä tutkimusteoreettisesti motivoitu että aineiston avulla kontekstualisoitu perheyhtäläinen malli, joka on jatkuvassa muutoksen tilassa. Lisäksi ateistisen henkisyyden eri muodoissa näkyy myös selviä asenteellisiä eroja esimerkiksi suhteessa (monoteistiseen) uskontoon. Muita eroja ovat esimerkiksi uskontokriittisen muodon näkyvämpi maailmankuvallisten aineiden ja tieteen roolin painotus ja uskontomyönteisen muodon keskittyminen pääasiassa henkisten harjoitusten käytännölliseen toimivuuteen.

Ateistinen henkisyys on uskontotieteellisesti kiinnostava tutkimuskohde juuri siksi, että se muistuttaa vahvasti uskontoa mutta ilman yliluonnollista elementtiä. Jos ateismin ja uskonnottomuuden nousukausi tietyissä länsimaissa yhä edelleen jatkuu, voidaan olettaa myös ateistisen henkisyyden tarpeen ja muotojen lisääntyvän. Tämä tarjoaa tutkijoille alati kasvavan aineiston uskonnollisuuden eri muotojen tutkimiseksi. Ateistinen henkisyys voi myös osaltaan toimia sillonrakentajana erilaisten maailmankatsomusten vuoropuhelussa osoittamalla, etteivät ateistien ja teistien väliset erot ehkä olekaan niin jyrkkiä kuin usein kuvitellaan. Tämä voi avata mahdollisuuksia neutraalimmalle ja ra-

kentavammalle uskontokeskustelulle, jossa keskitytään enemmän osapuolten yhteisiin ominaisuuksiin ryhmien välisten erojen korostamisen sijaan.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

ANTINOFF, STEVE

2009 *Spiritual Atheism*. Berkeley: Counterpoint Press.

BATCHELOR, STEPHEN

2010 *Confession of a Buddhist Atheist*. New York: Spiegel and Grau.

BEATTIE, TINA

2007 *The New Atheists: The Twilight of Reason & the War on Religion*. London: Darton, Longman & Todd Ltd.

BRUCE, STEVE

2002 *God is Dead: Secularization in the West*. Malden: Wiley-Blackwell.

2011 *Secularization: In Defence of an Unfashionable Theory*. Oxford: Oxford University Press.

CN

2013a Center for Naturalism. <http://www.centerfornaturalism.org>. 21.5.2013.

2013b Spirituality Without Faith. <http://www.naturalism.org/spiritual.htm>. 20.9.2013.

COMTE-SPONVILLE, ANDRÉ

2006 *The Book of Atheist Spirituality*. London: Bantam Books.

COTTINGHAM, JOHN

2005 *The Spiritual Dimension: Religion, Philosophy and Human Value*. Cambridge: Cambridge University Press.

DAWKINS, RICHARD

2000 *Unweaving the Rainbow: Science, Delusion and the Appetite for Wonder*. New York: Mariner Books.

2006a *God Delusion*. London: Black Swan.

2006b The Richard Dawkins Foundation. Religion? Einsteinian or Supernatural. <http://old.richarddawkins.net/articles/123>. 24.6.2013.

2011 *The Magic of Reality: How We Know What's Really True*. London: Bantam Press.

DE BOTTON, ALAIN

2012 *Religion for Atheists: A Non-Believers Guide to the Uses of Religion*. London: Penguin.

DIGITAL JOURNAL

2010 "Al Jazeera's Riz Khan interviews biologist Richard Dawkins". <http://www.digitaljournal.com/article/285350>. 23.7.2012.

ESSLEY, ELIZABETH

2011 *God as Delusion and Religion as a Poison: New Atheism and the Christian Response*. Honors Program Thesis, Hillsdale College.

FAUSNIGHT, J. K.

2010 *Going Godless: Rediscovering Spirituality in a Material World*. New York: iUniverse.

FLANAGAN, OWEN

2011 *The Bodhisattva's Brain: Buddhism Naturalised*. Cambridge, MA: MIT Press.

FOUR HORSEMEN

2007 "The Four Horsemen: Dawkins, Dennett, Harris, Hitchens (2/12)". <http://www.youtube.com/watch?v=8PhmUyFUFyk>. 14.6.2012.

GUARDIAN

2012 "Alain de Botton reveals plans for 'temple to atheism' in heart of London". <http://www.guardian.co.uk/books/2012/jan/26/alain-de-botton-temple-atheism>. 25.8.2012.

HARRIS, SAM

2007 *Uskon loppu: Uskonto, terrori ja järjen tulevaisuus*. Suom. Kimmo Pietiläinen. Helsinki: Terra Cognita.

2011 "Insight into Practicing Meditation with Sam Harris". http://www.youtube.com/watch?v=t8U5J_LV3UI. 20.6.2012.

2013a "Twitter Q&A 4/29/13: #AskSamAnything". 29.4.2013. <http://www.samharris.org/blog/item/twitter-ama-4-29-13-asksamanything>. 21.5.2013.

2013b "Sam Harris – Free Will". http://www.youtube.com/watch?v=_FanhvXO9Pk. 3.6.2013.

HEELAS, PAUL

2007 "The Spiritual Revolution of Northern Europe: Personal Beliefs". *Nordic Journal of Religion and Society* 19:1, 1–28.

HEELAS, PAUL ET AL.

2005 *The Spiritual Revolution: Why Religion Is Giving Way to Spirituality*. Religion and Spirituality in the Modern World. Malden: Blackwell Publishing.

- HYMAN, GAVIN
2010 *A Short History of Atheism*. Library of Modern Religion, Book 13. London: I.B.Tauris
- ILTASANOMAT
2012 ”Ateismille tulossa oma kirkko Lontooseen – heti yllättävä sanasota”. *Iltasanomat*. <http://www.iltasanomat.fi/ulkomaat/art-1288445171365.html>. 25.8.2012.
- KING, URSULA
2008 *The Search for Spirituality: Our Global Quest for a Spiritual Life*. New York: BlueBridge.
- KOTILA, HEIKKI
2003 ”Spiritualiteetti – ajankohtainen näkökulma”. *Spiritualiteetin käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja, 13–23.
- HAASTETTU KIRKKO
2011 *Haastettu kirkko: Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008–2011*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 115.
- LAMONT, CORLISS
1997 *The Philosophy of Humanism*. New York: Humanist Press.
- MAISEL, ERIC
2009 *The Atheist's Way: Living Well Without Gods*. Novato: New World Library.
- MARTIN, MICHAEL
2007 ”Atheism and Religion”. *The Cambridge Companion to Atheism*. Ed. Michael Martin. Cambridge: Cambridge University Press, 217–232.
- MATAR, ANAT
2009 ”Ludwig Wittgenstein”. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <http://plato.stanford.edu/entries/wittgenstein/#Lan>. 6.6.2013.
- NIINILUOTO, ILKKA
1984 *Tiede, filosofia ja maailmankatsomus: Filosofisia esseitä tiedosta ja sen arvosta*. Helsinki: Otava.
- NORRIS, PIPPA & INGLEHART, RONALD
2004 *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. New York: Cambridge University Press.
- PALEY, JOHN
2006 ”Spirituality and Secularization: Nursing and the Sociology of Religion”. *Journal of Clinical Nursing* 17, 175–186.
- PEUHU, ARI
1997 ”Naturalistinen manifesti”. *Niin & Näin* 3/97, 49–55.
- RAUTANIEMI, MATTI
2010 *Henkisyys, hyvinvointi, yksilöllisyys ja sosiaalisuus Helsingin Astanga joogakoulussa*. Helsingin yliopisto. Uskontotieteen Pro Gradu tutkielma.
- RUE, LOYAL
2012 *Nature is Enough: Religious Naturalism and the Meaning of Life*. Albany, NY: State University of New York Press.
- SCHNELL, TATJANA & KEENAN, WILLIAM J. F.
2013 ”The Construction of Atheist Spirituality: A Survey-Based Study”. *Constructs of Meaning and Religious Transformation: Current Issues in the Psychology of Religion (Religion and Transformation in Contemporary European Society)*. Ed. Herman Westering. Göttingen: Vienna University Press, 101–118.
- SIDERITS, MARK
2011 ”Buddha”. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <http://plato.stanford.edu/entries/buddha/#NonSel>. 26.9.2013.
- SILLFORS, MIKKO
tulossa ”Ateismi ja henkisyys: Elämän ylevöittäminen ilman yliluonnollista”. *Ihmisten maa: Esseitä sekularisaatiosta*. Toim. Tuomas Savolainen & Ari Koponen. Uusikaupunki: Osuuskunta sivuosa.
- SMART, J. J. C.
2011 ”Atheism and Agnosticism”. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <http://plato.stanford.edu/entries/atheism-agnosticism>. 26.9.2013.
- SMART, NINIAN
1996 *Dimensions of the Sacred: An Anatomy of the World's Beliefs*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- SMITH, TOM W.
2012 *Beliefs about God Across Times and Countries*. NORC/University of Chicago. <http://news.uchicago.edu/sites/all/files/attachments/Belief%20About%20God%20Across%20Time%20and%20Countries.pdf>. 28.5.2013.
- SNS
2012a Spiritual Naturalist Society. About the society. <http://spiritualnaturalistsociety.org/index.php/about-us/about-the-society>. 2.8.2012.
- 2012b Spiritual Naturalist Society. What Is Spiritual Naturalism? <http://spiritualnaturalistsociety.org/index.php/about-us/what-is-spiritual-naturalism>. 2.8.2012.
- 2012c Spiritual Naturalist Society. 6 Reasons you will see more of Spiritual Naturalism in the Future. <http://spiritualnaturalistsociety.org/6-reasons-you-will-see-more-of-spiritual-naturalism-in-the-future>.

- see-more-of-spiritual-naturalism-in-the-future. 3.8.2012.
- 2012d Spiritual Naturalist Society. Compassion as Foundation. <http://spiritualnaturalistsociety.org/compassion-as-foundation>. 3.8.2012.
- 2012e Spiritual Naturalist Society. Top 10 Signs of Good Spirituality. <http://spiritualnaturalistsociety.org/top-10-signs-of-good-spirituality>. 3.8.2012.
- 2012f Spiritual Naturalist Society. The New Copernican shift: How Science is Revolutionizing Spirituality. <http://spiritualnaturalistsociety.org/the-new-copernican-shift-how-science-is-revolutionizing-spirituality>. 3.8.2012.
- SOLOMON, ROBERT C.
- 2002 *Spirituality for the Skeptic: The Thoughtful Love of Life*. Oxford: Oxford University Press.
- STONE, JEROME A.
- 2008 *Religious Naturalism Today: The Rebirth of a Forgotten Alternative*. Albany, NY: State University of New York Press.
- STREIB, HANS & HOOD, RALPH W.
- 2011 "‘Spirituality’ as Privatized Experience-Oriented Religion. Empirical and Conceptual Perspectives". *Implicit Religion* 14/4, 433–453.
- TAIRA, TEEMU
- 2012 "Atheist Spirituality: A Follow-on from New Atheism?" *Post-Secular Religious Practices*. Ed. Tore Ahlbäck. Turku: Donner Institute for Religious and Cultural History, 388–404.
- TANYI, RUTH A.
- 2002 "Towards Clarification of the Meaning of Spirituality". *Journal of Advanced Nursing* 39/5, 500–509.
- WHEELER, BRIAN
- 2013 "What Happens at an Atheist Church?" *BBC News Magazine* 4.2.2013. <http://www.bbc.co.uk/news/magazine-21319945>. 20.5.2013.
- WIN
- 2012 WIN-Gallup International. Global Index of Religiosity and Atheism 2012. Press Release. <http://redcresearch.ie/wp-content/uploads/2012/08/RED-C-press-release-Religion-and-Atheism-25-7-12.pdf>. 12.4.2013.
- WPM
- 2013a Why Organize Pantheism? <http://www.pantheism.net/about/faq/why-organize.htm>. 20.9.2013.
- 2013b World Pantheism: Is your spiritual home here on Earth? <http://www.pantheism.net>. 20.9.2013.
- 2013c World Pantheism: Scientific Pantheism: Basic Principles. <http://www.pantheism.net/paul/basic-principles.htm>. 20.9.2013.
- 2013d Practices. <http://www.pantheism.net/practice>. 20.9.2013.